

בעקבות הזמן הציוני האבוד

לערבית, מתרגמים, עובדי הממשל הצבאי והמנהל האזרחי, אנשי חיל המודיעין וסוכני מוסד ושב"כ.

יהודה שנהב, סוציולוג מאוניברסיטת תל אביב, עורכו לשעבר של כתב העת תיאוריה וביקורת ומאושיות השמאל הרדיקלי בישראל, יכול היה בנקל להשתמש באנקדוטה זו כדי לנגח את המדינה הציונית, שלא בחלה בגיוס ילדים לתעשיית הכיבוש. ואולם, בחיבורו החדש, במלכודת הקו הירוק: מסה פוליטית יהודית, מציע שנהב נקודת מבט אחרת ומפתיעה על אותו אירוע. בהשתלטות על השטחים ב-1967, אירוע שישראלים רבים רואים בו טעות ובכייה לדורות, הוא מזהה הזדמנות להיפתחות ישראלית ויהודית ל"מרחב השמי". לדידו, הכיבוש הוא בה בעת גם שחרור: שחרורה של החברה הישראלית מגבולות ה"נטו" היהודי בארץ ישראל לטובת השתלבות במרחב התיכון.

אליבא דשנהב, יהודים ממוצא מזרחי דוגמת אביו המנוח גילמו אופציה תרבותית שהציונות המפא"יניקית ניסתה לטשטש ולהדחיק. זהותם קראה תיגר על ההפרדה הקטגורית בין "היהודים" ל"ערבים" וסימנה

במלכודת הקו הירוק:
מסה פוליטית יהודית

מאת יהודה שנהב

עם עובד, 2010

230 עמודים

ביקורת: בעז נוימן

מיד לאחר סיום מלחמת ששת הימים נשלח אליהו שהרבני, איש קהיליית המודיעין, למבצעי החרמת ספרי לימוד מבתי ספר בגדה המערבית. בנו – לימים פרופ' יהודה שנהב – שהיה אז נער בן חמש-עשרה, נהג להצטרף אליו. "בילקוט בית הספר שלי", נזכר שנהב, "ניתן היה למצוא באותם ימים מחברות, עפרונות ועטים עם כיתובים בערבית, שהסתרנו אותם באמצעות עטיפות פלסטיק ונייר דבק". אליהו שהרבני היה אחד מאותם יהודים יוצאי ארצות האיסלאם שנקלטו בממסד המדיני והביטחוני והפכו בן ליל ל"מומחים" מטעמו לטיפול באוכלוסייה הפלסטינית בשטחים. היו ביניהם מורים

שהם מזהים כאיום הוא מציג, כאמור, כהזדמנות לשחרור. השיח הציבורי בישראל לא הניב זה זמן מה ניתוח מאתגר כל כך – כזה שפגמיו (והם אינם מעטים או קלי ערך) מעניינים לא פחות ממעלותיו.

במוקד הביקורת של שנהב ניצבת פרדיגמת הזמן והמרחב של 1967, הרואה בכיבוש השטחים במלחמת ששת הימים את המקור העיקרי למצוקות שמהן סובלת החברה הישראלית. לשיטתו של שנהב, פרדיגמה זו מקבעת ישראלים רבים, הרואים עצמם כמתנגדי הכיבוש, בדפוס מחשבה ופעולה שאינו מאפשר את פתרון הסכסוך. את עיקר נזקה הוא תולה בעובדה שהיא מדחיקה ומכחישה חלופה שבה, ורק בה, נעוץ המפתח לתיקון פוליטי ומוסרי של ממש: פרדיגמת הזמן והמרחב של 1948.

שנהב תוקף בחריפות, ויש לומר גם באומץ, את התעקשותו של השמאל הציוני לדבר בשפת 1967 בזמן שהפלסטינים מדברים בלשון אחרת – זו של 1948. פרדיגמת הקו הירוק מתבססת על הבחנה כרונולוגית בין התקופה ש"עד 1967" לזו ש"מאז 1967", ובין "מדינת ישראל" ל"ארץ ישראל/מדינת יהודה". מכאן, בהתאמה, נובעת הדיכוטומיה הפוליטית והמוסרית בין ישראל "הישנה והטובה" ובין ישראל "החדשה והרעה", בין "דמוקרטיה" המתקיימת לכאורה עד גבולות הקו הירוק ובין משטר ה"כיבוש" השורר מעבר לו. לדברי שנהב, פרדיגמת הקו הירוק – קו אדמיניסטרטיבי שרירותי ששוורטט ב-1949 – היא התגלמות הצביעות וההתחסדות:

זמן הקו הירוק מגדיר תורת מוסר שלפיה ישראל בגבולות 1967 הייתה דמוקרטית מוסרית וצודקת. תורת מוסר פוליטית זו

חלופה למדיניות ההסתגרות של ההגמוניה האשכנזית הישנה. ואמנם, לאחר 1967 טיפחו הוריו של שנהב וחבריהם קשרים עם מוזיקאים ערבים וחגגו את החזרה לערש התרבות המזרחית, שעליה נדרשו לוותר עם קליטתם בארץ. מלחמת ששת הימים, מסביר שנהב, "העניקה עצמאות, מעמד ואפשרויות קידום לדור שלם של יהודים מארצות ערב שחגגו את פתיחת המרחב. היא אפשרה הגדרה מחודשת של הזהות המזרחית בישראל, לא כאנטיתזה לזהות אשכנזית, אלא כאופציה להשתלב במרחב, גם אם במקרה זה הנסיבות הן של השתלבות דכאנית".

גם הפלסטינים יכולים היו למצוא צדדים חיוביים בכיבוש של 1967; אחרי הכל, הוא אפשר להם, לראשונה זה שני עשורים, איחוד מחדש עם רבים מבני עמם. שנהב מזכיר בהקשר זה את הנובלה שיבה לחיפה, מאת ר'סאן כנפאני, סופר ומחזאי פלסטיני (שהיה דובר ארגון הטרור 'החזית העממית'). גיבור הנובלה, סעיד, חוזר לעיר הולדתו הצפונית, לביתו, ופוגש את בנו שממנו הופרד ב-1948. "פתיחתו של הקו הירוק", מסביר שנהב, "הייתה רגע של שחרור בעבור הפלסטינים ש'הסתננו' במשך השנים לישראל ומחוץ לה כדי לפגוש את בני משפחותיהם בעזה ובגדה המערבית".

שנהב אינו תמים. הוא אינו מתכחש לממד האלים והדכאני של הכיבוש. ואולם, במלכודת הקו הירוק לא רק חומק מן השבלונות של הדיון הפוליטי והמוסרי המתנהל בישראל סביב הסוגיה, אלא חותר לקעקע אותן מן היסוד. בראש ובראשונה זהו כתב אישום ממוקד, מקורי ומעורר מחשבה נגד השקפת העולם של השמאל הציוני: מה שחוגים אלה תופסים כמורשת מקודשת שנהב מגנה כחרפה מוסרית, ומה

מאפשרת לעכל את העיוותים המוסריים והפוליטיים שנוצרו במרחב הקו הירוק עד 1967, ולגבש סדר יום המעתיק את השאלות המוסריות מתוך תחומי הקו הירוק אל מחוצה להם. סדר יום זה מצביע על העיוותים הפוליטיים מעבר לגבולות הקו הירוק, אבל עיוור לעיוותים הפוליטיים בתוך גבולותיו. במילים אחרות: העמדה המוסרית המופנית "החוצה" היא תמונת מראה של הכחשת העיוותים הפוליטיים "מבפנים".

בעיני שנהב, הביקורת הפוליטית והמוסרית של השמאל הציוני על ה"כיבוש" מעוגנת בנוסטלגיה לתור הזהב האבוד של הציונות המפא"ניקית, ל"ישראל הסקטוריאלית היהודית-אשכנזית-חילונית בקווי הגבול של יוני 1967". שנהב מגנה את הנוסטלגיה הזו ואת השדרות הרחבות בחברה הישראלית המטפחות אותה – "אליטות יהודיות ממעמד הביניים הליברלי ורוב אינדיבידואלי דומם של פרופסיונלים", כהגדרתו – משום שהיא מסווה (ועל כן משרתת) את הדיכוי הפוליטי, החברתי, הכלכלי והתרבותי שמפעילה ישראל בכל שטח שעליו הטילה את מרותה מרגע הקמתה. פרדיגמת הקו הירוק הנביטה מקרבה את "עקרון ההפרדה", שאת ביטויי מזהה שנהב בהסכמי אוסלו, בהקמת "גדר הביטחון" ובאסטרטגיית ההתנתקות שאימץ אריאל שרון. עיקרון זה נאחז באיום הדמוגרפי כדי להגן על הפרופיל האתני והגזעי של אוכלוסיית ישראל כמדינה יהודית – ובמילים אחרות, כדי לאפשר את הישרדותו של משטר האפרטהייד הציוני.

בערעורו על ה"קוסמולוגיה" של הקו הירוק ועל עקרון ההפרדה, מנסח שנהב כתב הגנה מפתיע על המתנחלים. הוא יוצא נגד מאמציו של השמאל הליברלי

להפוך ציבור זה לשעיר לעזאזל, שעל כתפיו אפשר להטיל את כל האשמה ל"אבדן הדרך" של המדינה היהודית בעשורים האחרונים. האמת, כמובן, שונה בתכלית: הציונות ביצעה פשעים נגד הפלסטינים (וקרבנות אחרים, דוגמת יוצאי ארצות האיסלאם) זמן רב לפני שפעילי 'גוש אמונים' הגיעו לסבסטיה. שנהב מצטט בהסכמה את דברי אבי גיטר, רבה של עפרה, המצהיר כי ההתנחלויות מוסריות יותר מן ההתיישבות היהודית בתחומי הקו הירוק שכן הן אינן יושבות על חורבות כפרים פלסטיניים – בניגוד לקיבוצים רבים, למשל.

ואמנם, לטענת שנהב, התביעה לפרק את מפעל ההתנחלויות במסגרת נסיגה ישראלית לקווי 1967 אינה רק בלתי ישימה – "פנטזיה של השמאל" כלשונו – אלא גם בלתי מוסרית. "האם ניתן לפנות מבתיים אנשים בני הדור השלישי ואפילו הרביעי מאחר שאבותיהם ואמותיהם אכלו בוסר?" הוא תוהה. הדברים שכותב שנהב ידיהומו כל קורא אשר התרגל לשמוע זמירות אחרות לגמרי מן הקצה השמאלי של המפה הפוליטי. בסופו של דבר, הוא קובע, כל הסדר שלא יהיה, כל ניסיון לכוון "צדק פוליטי" בין יהודים לפלסטינים, צריך להותיר את ההתנחלויות על כנן. אחרי הכל, על פי קו המחשבה שמתווה שנהב, ההתנחלויות, בדיוק כמו ה"כיבוש", אינן שיקוף טמא מכל וכל; הן תומנות בחובן גם פוטנציאל חיובי, מאחר שהן מגלמות את החריגה אל מעבר לגבולות ישראל, אל המרחב שהמדינה הזו מתאמצת כל כך להיבדל ממנו.

אולם הקרבנות העיקריים של פרדיגמת הקו הירוק, ושל האינטרסים הבדלניים והגזעניים שהיא משרתת, הם כמובן הפלסטינים. רק לאחר שנשלך את הפרדיגמה הזו אל פח האשפה של

הן מצויות בלב הפרויקט המדינתי מאז 1948, עת פיתחה ישראל מערכת קולוניאלית משוכללת של שליטה בפלסטינים שנותרו בישראל אחרי המלחמה – מערכת שכללה, בין היתר, ממשל צבאי, הפקעת קרקעות ושליטה הדוקה על מערכות החינוך והפוליטיקה הפלסטינית בתוך ישראל, בעיקר באמצעות רשתות של מודיעים ומשתפי פעולה והלשנות של סיענים. הדגם שנוצר בשנת 1948 הפך את מדינת ישראל למדינת גזע הלכה למעשה.

הדיאגנוזה של שנהב מובילה למסקנה ברורה: אם ברצוננו להתמודד בכנות וביסודיות עם תחלואיה של המדינה היהודית עלינו לזנוח את ההיאחזות הנואשת בפיקציה של הקו הירוק, לשוב אל שורש הבעיה – כלומר אל 1948 – וליצור הסדר דו-לאומי, חלופי לציונות, שיאפשר ליהודים ולפלסטינים להתקיים כשני קולקטיבים בעלי זכויות על אותה כבדת אדמה. הסדר כזה מניח ממילא גם את מימושה של זכות השיבה, תנאי הכרחי לתרפיה הפוליטית והפסיכולוגית של הפלסטינים ושל היהודים כאחד. "התהליך הפוליטי של חזרה ל-1948 הוא הכרחי", מסביר שנהב, "ולו כדי להכיל את הטראומה הפלסטינית של 1948 שמעולם לא הגלידה ועדיין תובעת את מחירה. תהליך זה יחשוף גם את הטראומה המודחקת של היהודים עצמם". למקרא חיבורו של שנהב מתעורר הרושם כי הוא מנסה לעקוף את השמאל משמאל ואת הימין מימין. הוא מתאר את השמאל הציוני כנגוע באובססיה לאומנית-אתנית ואילו את הימין – אפילו זה המתנחל, הקיצוני – כגורם העשוי להשתלב בעתיד במארג הקיום הפלסטיני. לפרקים נדמה ששנהב מעוניין ליצור מעין

ההיסטוריה, גורס שנהב, נוכל להתחיל להתמודד עם הסוגיה הקריטית שהיא מדחיקה: העוול שנגרם לפלסטינים עם כינונה של המדינה היהודית. שנהב מגולל בנקודה זו את הטענות המוכרות מבית מדרשו של השמאל הרדיקלי: ב-1948, הוא קובע, ביצעו היהודים טיהור אתני באוכלוסייה הפלסטינית שישבה בארץ כדי לקדם, מעשית ורעיונית, את הקמת מדינת ישראל החד-לאומית והחד-אתנית. גם לאחר אותו תאריך גורלי המשיכה ישראל להתנכל במגוון דרכים לפליטים הפלסטינים שחיו מעבר לגבולותיה – החל בהתכחשות לזכויותיהם ולקיומה של "בעיית פליטים" בכלל, המשך בסימונם כ"מסתננים" וכלה בהתקפה פיזית על מקומות יישובם, כמו בפשיטה על הכפר קיביה ב-1953. גורלם של הפלסטינים שנותרו בגבולות הקו הירוק לא שפר עליהם הרבה יותר. המדינה היהודית, קובל שנהב, התעקשה לשלול את זהותם הפלסטינית והגדירה אותם כ"ערביי ישראל", וחמור מכך – כ"נוכחים נפקדים". במקום להכיר בהם כקולקטיב בעל זכויות מתעקשת ישראל לכפות עליהם זהות לאומית יהודית, שאינה עולה בקנה אחד עם מוצאם, דתם ותרבותם. בניסיון נואל זה מעוגנות פרקטיקות האפליה האינדיבידואלית והקולקטיבית המופעלות נגד אזרחי ישראל הלא יהודים בכל תחום אפשרי. האפרטהייד הציוני, שרשם פה ושם שיאים רצחניים – כמו בטבח כפר קאסם ב-1956 – נוכח בכל פינה של המרחב הציבורי. סירובם של יישובים קהילתיים בגליל ובמקומות אחרים לקבל אל קרבם חברים ערבים הוא רק דוגמה מתוקשרת אחת, קצה קצהו של הקרחון. "תקנות מוגזעות אינן גחמה של קבוצת יהודים כזו או אחרת", מדגיש שנהב:

"קואליציית שלום" אלטרנטיבית בין קצוות, תוך דילוג וירטואוזי מעל ראשו של השמאל הציוני, אלא שלעת עתה, כמובן, הברית הזו מתקיימת רק על הנייר של חיבורו.

בפסקה הפותחת את במלכודת הקו הידוק כותב שנהב כי חיבורו נכתב מתוך תשוקה. התשוקה הזו ניכרת במקוריות ובתעוזה של המסה, אך, למרבה הצער, גם בחסרונותיה, ובעיקר בנטייתו של שנהב להיגרר מדי פעם להגזמות בוטות ולקביעות לא מבוססות.

הרשימה ארוכה, ועל כן אסתפק בדוגמאות ספורות אך בולטות. שנהב גורס, למשל, שהטענה כי ישראל נסוגה מעזה היא מופרכת, משום שהיא מפעילה עדיין משטר כיבוש ברצועה. זהו תיאור מתמיה, בלשון המעטה, של מצב העניינים. אפשר בהחלט להסכים כי ישראל נוקטת אסטרטגיה של שליטה מרחוק במתרחש בעזה, בעיקר באמצעות המצור שהיא מטילה על הרצועה והתקפותיה על משטר החמאס. ועם זאת, נדרשת מתיחה מאומצת מאוד של מעטפת השיח כדי להכחיש שישאל אכן הסיגה את כוחותיה מן השטח הזה והרסה את היישובים שבנתה בתחומו, או כדי להגדיר את מנגנון הלחצים שהיא מפעילה על עזה כ"משטר כיבוש" – מושג המציין בדרך כלל נוכחות צבאית ממשית בקרב האוכלוסייה הנשלטת.

שימוש מתירני-משהו במושגים טעונים מאפיין גם את טיפולו של שנהב ב"נכבה" הפלסטינית – החטא הקדמון של המדינה הציונית בעיניו ובעיני עמיתיו מן השמאל הרדיקלי. הגרסה שהוא מוסר לאירועים מוכרת לכל מי שנחשף לפולמוס הסוער סביב "ההיסטוריונים החדשים". לדבריו,

ב-1948 ביצעו כוחות היישוב היהודי "טיהור אתני", שאילץ מאות אלפי פליטים פלסטינים לעזוב את בתיים ואת אדמותיהם. את הביטוי "טיהור אתני" מאמץ שנהב מן ההיסטוריון אילן פפה, שהיה הראשון להשתמש במונח זה בהקשר של מלחמת 1948. ברם, שנהב חולק על טענתו של פפה כי מדובר היה במדיניות מתוכננת שנוהלה בידי דוד בן-גוריון. אין זה עניין של מה בכך. אחרי הכל, השאלה הניצבת על הפרק היא בעלת משקל מכריע: האם התכוונה ההנהגה היהודית ב-1948 לבצע הרג וגירוש המוניים בפלסטינים או לא? האם נועדה תכנית ד' לבער את האוכלוסייה הפלסטינית או לקדם את פניה של פלישת צבאות ערב? שנהב מבהיר שהוא מעדיף את גרסתו המתונה בהרבה של ההיסטוריון בני מוריס, המראה שכוחות היישוב ביצעו טרנספר של פלסטינים ממקומות מסוימים שעליהם השתלטו במהלך המלחמה, ואילו במקומות אחרים נמנעו מכך. ואולם, אם שנהב סבור שפפה שגה בסוגיה כה מהותית, כיצד הוא יכול להרשות לעצמו לאמץ את קביעתו של ההיסטוריון שב-1948 אכן התרחש "טיהור אתני", על כל המשתמע מכך?

מי שסבור כי זוהי מעידה קלה יחסית עשוי לשנות את דעתו למקרא קביעתו של שנהב כי התוקפנות הישראלית עלולה להוביל ל"השמדה שיטתית של החברה הפלסטינית". בהערת שוליים הוא מצטט את דבריו של חוקר הספרות חנן חבר כי "השיח הפוליטי היהודי" יכול לאפשר "ג'נוסייד" או "השמדת עם". ושנהב מסביר: "אם בשנת 2009 השמידה ישראל 1,500 אזרחים פלסטינים, עשויים מספרים אלה להגיע לסדרי גודל של עשרים אלף ושלושים אלף, שגם אותם

עוררין. ובעוד הוא לועג למה שהוא מכנה "הנוסטלגיה החדשה" של השמאל הליברלי לישראל שלפני 1967, הוא אינו מעז בשום פנים ואופן למתוח ביקורת דומה על מה שאפשר לכנות "הנוסטלגיה החדשה" של הפלסטינים לפלסטין שלפני 1948, שבה נהנו לכאורה ערביי הארץ מקיום פסטורלי תחת גפניהם ותאנותיהם.

הקורא החשדן עשוי בהחלט להאמין שהבחירה הזו אינה שגיאה מתודולוגית גרידא, אלא היתממות וניסיון לשתב את ההיסטוריה. כאמור, מנקודת מבטו של שנהב, כינונה של ישות יהודית פוליטית בארץ ישראל היה בבחינת "אם כל חטאת", מקור כל הרעות הפוקדות את שני הקולקטיבים החיים כאן עד עצם היום הזה. אבל הוא יודע היטב שהסכסוך היהודי-פלסטיני לא החל עם הקמת מדינת ישראל. "המרד הערבי הגדול", מן האירועים המכוננים של הלאומיות הפלסטינית, הרי פרץ יותר מעשור לפני כן, ב-1936, וחבירתו של המופתי חאג' אמין אל-חוסייני לאדולף היטלר לא הייתה תגובה ל"בעיה הישראלית" אלא ל"בעיה היהודית". על רקע העובדות הידועות האלה, פרדיגמת 1948 נראית מדומיינת – או ממשית – בדיוק כמו פרדיגמת 1967; לא יותר ולא פחות.

אולם, הבעיה המהותית ביותר בחיבורו של שנהב אינה נעוצה באופן המוטה שבו הוא בוחר להציג עובדות וטענות מסוימות, אלא בזווית הצרה והחד-ממדית שהוא מאמץ. לכל אורך המסה הוא טוען כי התמשכותו של העימות בין היהודים לפלסטינים נובעת במידה רבה מדבקותה של האליטה הישראלית השמאלנית, החילונית והליברלית בפרדיגמה המסולפת

עלול השיח היהודי לעכל, מתוך הצדקות ורציונליזציות ביטחוניות". מעבר להיבט הספקולטיבי של הדברים, הבעייתי בפני עצמו, אי-אפשר שלא להתקומם נגד עצם השימוש במונחים כמו "השמדה" ו"רצח עם" בהקשר הישראלי-פלסטיני. צה"ל אמנם הרג מאות פלסטינים במהלך מבצע "עופרת יצוקה", וייתכן בהחלט שהאלימות שהפעיל ראוויה לביקורת ואף לגינוי, אבל בינה ובין "השמדה" פעורה עדיין תהום גדולה. יהודה שנהב וחנן חבר רשאים להוקיע את הגזענות ואת שנאת הזר הטבועות ברקמות העומק של החברה הישראלית, אבל ברי לכל בר-דעת – ובכלל זה גם לפלסטינים – שהמדינה היהודית לא ביצעה רצח עם, אינה מתעתדת לבצע רצח עם ואינה יכולה להוציאו אל הפועל גם לו רצתה בכך. מי שטוען אחרת מתיר בידועין כל רסן ללשונו, או פשוט אינו מבין את הקונסטלציה ההיסטורית, האידאולוגית, הפוליטית והחברתית הנדרשת כדי להוציא אל הפועל פשע המוני נתעב כל כך.

אפשר למצוא במסה גם פגמים עקרוניים יותר. בראשיתה קובע שנהב כי "זמן הוא מושג פוליטי", וככזה משמש כלי לעיצוב תרבויות וזהויות. על בסיס הנחה זו מפורר שנהב את פרדיגמת 1967, הממלאת עד היום תפקיד מרכזי בתרבות ובזהות הישראלית. אולם אם זמן הוא אכן מושג פוליטי, מדוע לא להניח כי גם פרדיגמת 1948, שאותה מקדם המחבר, היא פוליטית? נדמה ששנהב נוקט סטנדרטים כפולים, המעמידים בסימן שאלה את לכידותו ואת אמינותו של הניתוח כולו: הוא מתאר את פרדיגמת 1967 כפנטזיה ציונית המבוססת על זמן ועל מרחב מדומיינים, ואילו את פרדיגמת 1948 הוא מציג כעובדה מוצקה שאין עליה

ליברלי, המרחיב בהתמדה את הפערים הכלכליים והחברתיים מאז שנות השמונים. אין ספק שיש אמת בתיאור הזה, אבל היא חלקית למדי, כפי שקורה לא אחת בחיבורו של שנהב. האם החרדים, למשל, אינם ממלאים כל תפקיד פוזיטיבי בהחרפת אי-השוויון, וזאת מתוך השקפת עולם שאינה קשורה כלל לציונות? שנהב משתמש במונח "אימפריאליזם חברתי" כדי לבקר את ניסיונה של המערכת הישראלית "להשיג את תמיכת ההמונים, כולל מעמדות הפועלים, באמצעות שלל פיתויים ופיוסים". האין בהצגתם של בני אדם כ"המונים" הנהגה אחר לחם ושעשועים ולו מקצת מן האימפריאליזם?

בל יטעה איש: במלכודת הקו הירוק הוא קריאת חובה לכל מי שמוטרד מן המצב הנוכחי שבו שרויה החברה הישראלית – ומי אינו מוטרד ממנו? מדובר בחיבור חדשני, מסעיר ומעורר מחשבה. אבל תחכומו של שנהב מתפוגג כל אימת שהוא שולף שוב מאמתחתו את הקלישאות האנטי-ציוניות הרדיקליות. או אז אנו מקבלים כתב קטרוג בנאלי למדי, המאשים את התנועה הלאומית היהודית ואת המדינה שכוונה בגזענות, באפרטהייד, בטיהור אתני, בקולוניאליזם, באימפריאליזם, באוריינטליזם, בטרנספריזם, בפאשיזם, בחרחור מלחמה, בהדחקה, בזריעת פחד, בפרנויה – ואפילו בהכנה לרצח עם. דומה שהפרדיגמה הרודפת את שנהב אינה קשורה לישראל של שנת 1967 דווקא, אלא לגרמניה הנאצית של 1939. מן המלכודת המחשבתית הזו, למצער, עליו להיחלץ בכוחות עצמו.

בעז נוימן הוא היסטוריון המלמד באוניברסיטת תל אביב.

של הקו הירוק. הניתוח מאלף, ללא ספק, אבל בתמונה שמצייר שנהב חסר מרכיב מרכזי. במציאות המתוארת בחיבור התנועה הציונית ומדינת ישראל מנסחות השקפות עולם, מקבלות החלטות, מפעילות אלימות – אך כמעט שאין זכר להשקפת עולם פלסטינית, לקבלת החלטות פלסטינית, לאלימות פלסטינית. בנראטיב הזה, הציונים והישראלים פועלים ואילו הפלסטינים נפעלים; הציונים והישראלים הם סובייקטים בעוד הפלסטינים משמשים על תקן אובייקטים בלבד.

התיאורטיקן הצבאי הפרוסי קרל פון קלאוזוביץ כתב כי מלחמה "אינה פעולתו של כוח חי על מסה מתה אלא... תמיד התנגשות בין שני כוחות חיים". הסכסוך הישראלי-פלסטיני, באספקלריה של שנהב, אינו התנגשות כזו: הפלסטינים הם לא יותר מחומר ביד היוצר הישראלי. כל מה שהפלסטינים עושים או מאמינים בו הוא תמיד תגובת נגד, ריאקציה מכאנית כמעט, להשקפת העולם ולפעולות של אויביהם היהודים. הם אינם ניחנים בחזון משלהם, המייצר סדר יום לאומי ובעת האחרונה גם שאיפות איסלאמיות בעלות מאפיינים רדיקליים מאיימים. למרבה האירוניה, שנהב, התוקף בחריפות את הקולוניאליזם הציוני, נופל באותו פח כאשר הוא מדכא, במהלך של קולוניאליזם תיאורטי קלאסי, את הסובייקט הפלסטיני.

והפלסטינים אינם לבד: קבוצות אחרות ששנהב מציג כ"קרבנות" של האליטה הציונית זוכות אצלו לטיפול דומה. הקבוצות האלה – "ישראל השלישית", כפי שהוא מכנה אותן – כוללות מזרחים, חרדים ומהגרים מברית-המועצות לשעבר, שנרמסו, לשיטתו, בידי הממסד הניאור-